

2 EEN EERSTE OVERZICHT

2.1 VERMOGENSRECHT IN HET ALGEMEEN

2.1.1 *Het vermogensrecht en het vermogen*

In het Burgerlijk Wetboek van 1992 (BW) vinden we de kern van het geschreven vermogensrecht. Kort gezegd houdt het vermogensrecht zich bezig met de bestanddelen van het vermogen van personen, de goederen en schulden. Het vermogensrecht verdelen we onder in het goederenrecht en verbintenissenrecht. Het verbintenissenrecht (Boeken 3 en 6) geeft aan hoe verbintenissen tussen partijen ontstaan en tenietgaan, het beschermt contractuele afspraken en faciliteert dus de uitwisseling van prestaties, en het beschermt het vermogen tegen maatschappelijk onwenselijke beschadigingen. Het goederenrecht (Boeken 3 en 5) bepaalt onder meer:

- of en hoe bepaalde objecten of waardes als goederen geïnclassificeerd kunnen worden;
- welke verhoudingen van personen tot goederen onderscheiden worden;
- hoe een persoon goederen verkrijgt en verliest;
- hoe het vermogen van personen moet worden vastgesteld; en
- hoe op het vermogen van personen verhaal mogelijk is, hoe het kan worden uitgewonnen en wat daarbij de rangorde is.

Het goederenrecht en verbintenissenrecht zijn nauw verbonden met elkaar en met de bijzondere delen van het vermogensrecht: het relatievermogensrecht (Boek 1), het erfrecht (Boek 4) en de bijzondere overeenkomsten (Boek 7, Boek 8).

Ook buiten het BW komen we vermogensrecht tegen. Vaak gaat het dan om bijzondere regelingen voor specifieke situaties. Zo geeft de Wet giraal effectenverkeer regels over gemeenschappelijke aanspraken op depots van effecten; deze wet hangt samen met de leerstukken van gemeenschap, vermenging.

Boek 3 BW heeft als opschrift ‘Vermogensrecht in het algemeen’. Het behandelt het objectieve vermogensrecht, dat is het geheel van regels uit wet en rechtspraak dat van toepassing is op *het vermogen van personen*.¹

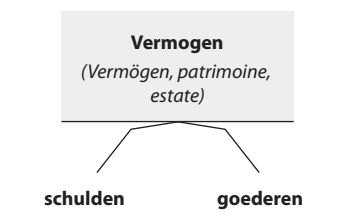
Personen zijn ofwel natuurlijke personen – mensen dus – ofwel rechtspersonen. Het statuut van natuurlijke personen, letterlijk van wieg tot graf, is geregeld in Boek 1 BW. Privaatrechtelijke rechtspersonen zijn geregeld in Boek 2 BW: verenigingen, coöperaties, onderlinge waarborgmaatschappijen, naamloze vennootschappen, besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid en stichtingen bezitten rechtspersoonlijkheid (art. 2:3 BW). Buiten het BW zijn er ook tal van rechtspersonen, zoals publiekrechtelijke

1 Vgl. Asser/Bartels & Van Mierlo 3-IV 2021/1.

rechtspersonen: de Staat, provincies, gemeenten, waterschappen en bijzondere rechtspersonen. Een rechtspersoon staat wat het vermogensrecht betreft gelijk met een natuurlijke persoon, tenzij uit de wet het tegendeel voortvloeit (art. 2:5 BW).² We kunnen in dit boek er dus van uitgaan dat het goederenrecht voor natuurlijke personen hetzelfde luidt als voor rechtspersonen, tenzij er aanwijzingen van het tegendeel worden gevonden. Die aanwijzingen zijn zeer sterk in het verbintenissenrecht: mensen van vlees en bloed die niet handelen in de uitoefening van beroep of bedrijf – we noemen ze vaak particulieren, consumenten of eindgebruikers – worden in het verbintenissenrecht in veel opzichten anders behandeld dan rechtspersonen; in het goederenrecht gebeurt dat sporadisch.

Elke persoon heeft een *vermogen*, maar wat dat precies is, wordt nergens in onze wet omschreven. Uit het stelsel van de wet volgt echter dat het vermogen van een persoon bestaat uit *het geheel van goederen en schulden* dat aan deze persoon toebehoort.³ Het verband tussen die twee onderdelen van het vermogen is als volgt: de goederen van een persoon (art. 3:1 BW) vormen zijn *verhaalsvermogen* dat uitwinbaar is voor zijn schulden (art. 3:276 BW).⁴

Figuur 1 Vermogen

Of een persoon een concrete *schuld* uit verbintenis heeft (debiteurschap, schuldenaarschap) en of een persoon een *vorderingsrecht* uit verbintenis heeft (crediteurschap, schuldeiserschap), wordt vooral door het verbintenissenrecht bepaald.⁵ Of een persoon rechthebbende is van een concreet *goed*, wordt vooral door het goederenrecht bepaald; daar vinden we de wijzen van verkrijging en verlies van goederen en de reikwijdte van beschikkingshandelingen over die goederen.

Het begrip vermogen lijkt op wat we op een boekhoudkundige balans aantreffen, de activa en passiva. Maar de begrippen activa en passiva zijn niet volledig hetzelfde als goederen en

² Vgl. Huisman & Van Ommeren 2019, p. 82-83.

³ Aanwijzingen hiervoor vinden we bijv. in art. 3:280 BW, dat spreekt van goederen die *tot een vermogen* behoren.

⁴ Zie nader over de hoofdlijnen van het verhaal op het vermogen → hfdst. 26 e.v.

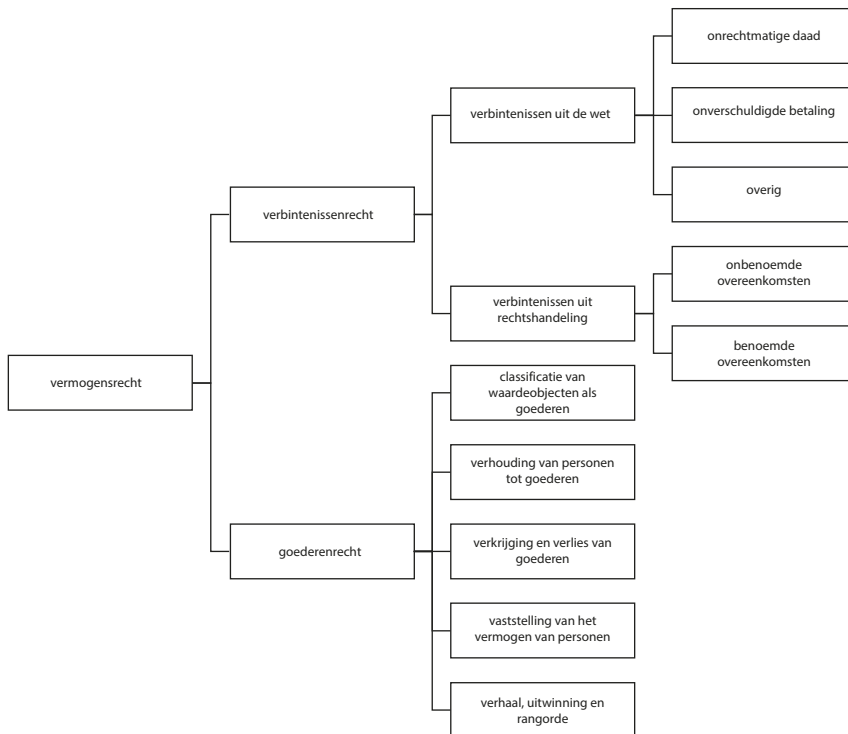
⁵ Het begrip vorderingsrecht wordt ook wel vordering of schuldvordering(srecht) genoemd.

schulden in vermogensrechtelijke zin. Ook moet men voorzichtig zijn met begrippen uit de economie, die laten zich namelijk ook niet zomaar transponeren naar het vermogensrechtelijke begrippenapparaat.

Voor natuurlijke personen bestaat een vermogen in de regel uit goederen als onroerende en roerende zaken, bankrekeningen en chartaal geld, aandelen, obligaties, loon- en pensioenvorderingen enerzijds en schulden zoals geldschulden aan kredietgevers en overheden anderzijds.⁶ Voor rechtspersonen komen daar wat betreft goederen veelal bij: vorderingsrechten, intellectuele-eigendomsrechten en aandelen in andere rechtspersonen. We gaan nader in op deze categorieën van goederen in → par. 2.1.3.

Het objectieve vermogensrecht vinden we als gezegd in het BW. Simpel weergegeven heeft het vermogensrecht in het BW de volgende structuur:

Figuur 2 Vermogensrecht

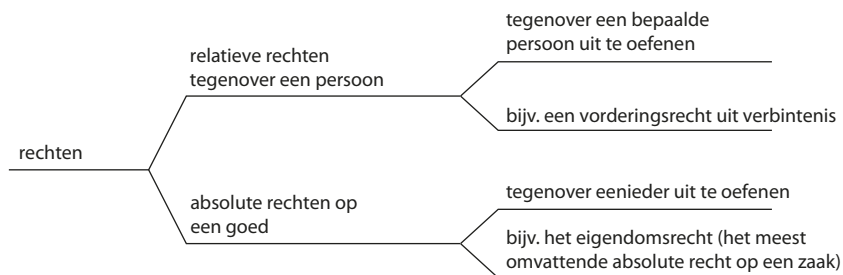

⁶ Zie voor een in economische termen opgesteld overzicht van huishoudvermogen bijv. T. van der Valk, A. De Vicq en M. Moatsos, 'Pensioensysteem zorgde voor flinke toename in huishoudvermogen na 1975', *Economisch Statistische Berichten* 106 (4802), 14 oktober 2021, p. 456 e.v.

2.1.2 Absolute en relatieve rechten

Subjectieve vermogensrechten worden wel onderverdeeld in *relatieve rechten* en *absolute rechten*.⁷ Men spreekt ook wel over rechten *in personam* en rechten *in rem*. In de klassieke onderverdeling, die we overigens niet uitdrukkelijk in ons BW terugzien, gaat het goederenrecht over absolute rechten, het verbintenissenrecht over relatieve rechten. Een relatief recht is een aanspraak tegenover een bepaalde persoon, terwijl het absolute recht de verhouding tussen een persoon en een goed definieert.⁸ Het absolute recht van een persoon op een goed is tegenover iedereen uit te oefenen.⁹

Figuur 3 Absolute en relatieve rechten

Hét voorbeeld van een relatief recht is het vorderingsrecht, oftewel de actiefzijde uit een verbintenis. De verbintenis is de rechtsverhouding op grond waarvan de een, de crediteur (schuldeiser), het recht heeft om een prestatie te vorderen van de ander, debiteur (schuldenaar), die tot de prestatie verplicht is. De prestatie zal zijn een geven, een doen of een nalaten (vgl. art. 3:296 lid 1 BW). Men noemt het recht van de crediteur *relatief* omdat hij de prestatie alleen van de debiteur kan vorderen. Als A gecontracteerd heeft met B, die heeft beloofd om aan A 60.000 ton ruwe olie te leveren, dan kan A dat recht op de prestatie alleen inroepen tegenover B. De verbintenis tussen A en B geeft A een vorderingsrecht om de levering van de olie te vorderen, waartoe B verplicht is. A is crediteur (schuldeiser), B is debiteur (schuldenaar). Als A echter eigendom heeft van een stuk grond, dan kan hij tegenover eenieder die zich zonder recht of titel op het stuk grond begeeft, het eigendomsrecht inroepen. Dit recht geeft een exclusief gebruiksrecht (art. 5:1 lid 2 BW) en het goed kan van iedereen die het zonder recht houdt, opgeëist worden (art. 5:2 BW).¹⁰

7 Over het absolute recht bijv. Von Bar 2015, p. 31 e.v.

8 Over dit klassieke onderscheid, dat in tal van opzichten nuancering verdient (en in dit boek komen die nuanceringen dan ook geregeld voorbij) bijv. Land 1901, p. 1 e.v.; Suijling 1927, p. 59 e.v.; Kisch 1932, p. 28 e.v.; Suijling 1940, p. 1 e.v.; Rank-Berenschot 1992; Struycken 2007, p. 93-94; Asser/Bartels & Van Mierlo 3-IV 2021/22.

9 Vgl. Asser/Bartels & Van Mierlo 3-IV 2021/1.

10 Zie nader over het onderscheid tussen relatieve en absolute subjectieve rechten en de handhaving ervan ook → par. 3.1.

Het absolute recht ziet in beginsel op de exclusieve aanspraak van een persoon op een goed: het eigendomsrecht is bijvoorbeeld het meest omvattende recht dat een persoon kan hebben op een zaak.¹¹ Het recht is uit te oefenen tegenover eenieder en dus rust op eenieder de rechtsplicht om zich te onthouden van inbreuken op het absolute recht.¹² Degene die het goed zonder recht of titel onder zich houdt, is verplicht het af te geven aan de rechthebbende; deze heeft de goederenrechtelijke opvorderingsactie (→ par. 3.7).

2.1.3 *Het begrippenapparaat: goed als genus*

De onderverdeling in absolute en relatieve rechten is als didactisch geheugensteuntje goed bruikbaar, maar de werkelijkheid is minder overzichtelijk, zoals we door het hele boek heen zullen zien. Ik waarschuw maar alvast: dat komt vaker voor. Het goederenrecht probeert om een logisch opgebouwd begrippenapparaat te gebruiken, maar slaagt daar niet altijd in. Niettemin volg ik in grote lijnen het door de wet en Hoge Raad gebruikte begrippenapparaat, omdat dit boek nu eenmaal ook een beschrijving en juridische analyse wil geven van geldend recht en dan ligt het niet voor de hand om een ander begrippenapparaat op te bouwen.¹³

Een begrippenapparaat is een geheel van definities en onderverdelingen die een rol spelen in rechtsregels en waar een rechtsgevolg verbonden kan zijn aan het voldoen aan de definitie van een bepaald begrip. Net zoals Weizen en Abdijbier een species zijn van het genus bier, kunnen we in het goederenrecht genus en species onderscheiden. Het goederenrecht probeert een logisch opgebouwd geheel van definities te gebruiken, van genus tot species. Maar het recht moet wel functioneren in de echte wereld, dus als de spanning tussen het ordelijke begrippenapparaat en de ambities van het recht te groot worden, is het buigen of barsten. En eerlijk is eerlijk, er zijn soms gewoon foutjes gemaakt door de wetgever.

Een van die begrippen is zo belangrijk en problematisch dat we er nu al even bij stilstaan. Het uitgangspunt dat een absoluut recht een exclusieve aanspraak op een *goed* geeft, vergt dat we duidelijke regels hebben over wat een *goed* is en wat niet. Daar gaan we nog uitgebreid op in (→ par. 3.1 e.v.) maar het is zinvol om er nu al kort bij te staan. Volgens art. 3:1 BW zijn goederen onder te verdelen in zaken en vermogensrechten. Zaken zijn de voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten, aldus art. 3:2 BW. Dat is een redelijk concrete en voor menselijke waarneming vatbare categorie (hoewel

11 In beginsel betekent hier: er zijn uitzonderingen. Een beperkt recht dat niet per se exclusiviteit ambieert, is bijv. erfdiensbaarheid. Het is heel wel denkbaar dat zowel perceel A als perceel B een recht van overpad heeft over hetzelfde pad op lijdend erf C.

12 Meijers 1948, p. 269.

13 Zie voor een poging daartoe Raaijmakers 2017b.

er allerlei randgevallen zijn). Veel abstracter is de species vermogensrechten. Dat zijn volgens art. 3:6 BW rechten die (a) hetzij afzonderlijk hetzij tezamen met een ander recht, overdraagbaar zijn, (b) ertoe strekken de rechthebbende stoffelijk voordeel te verschaffen, (c) of verkregen zijn in ruil voor verstrekt of in het vooruitzicht gesteld stoffelijk voordeel. Deze drie vormen zijn alternatieven: een recht dat wel ertoe strekt om stoffelijk voordeel te verschaffen maar niet overdraagbaar is, kan dus ook een vermogensrecht zijn. Voorbeelden van vermogensrechten zijn: rechten van intellectuele eigendom (denk aan: een auteursrecht op dit boek, een patent op een medicijn), aandelen in een kapitaalvennootschap, vorderingsrechten en beperkte rechten op een goed.

Figuur 4 Goederen

2.2 EEN AANTAL BEGINSLEN EN UITGANGSPUNTEN

De laatste paragraaf van dit hoofdstuk staat in het teken van een aantal beginselen en uitgangspunten. Het lijkt me zinvol om die nu al aan de orde te stellen, ook al zal het volle besef van het belang ervan misschien niet direct doordringen. Veel van wat ik hier behandel, zal ik de volgende hoofdstukken opnieuw bespreken, maar dan uitgebreider. Deze paragraaf is dus een eerste kennismaking met die materie. Ik merk alvast op dat de hierna genoemde beginselen en uitgangspunten veel, of beter gezegd: *héél veel* uitzonderingen, beperkingen en nuanceringen kennen. Die komen we gaandeweg tegen.

2.2.1 Het meest omvattende recht

Eigendom is het meest omvattende recht dat een persoon op een zaak kan hebben, aldus art. 5:1 BW. Eigendom van een zaak geeft de eigenaar de exclusieve aanspraak, met uitsluiting dus van anderen,¹⁴ om van de zaak te genieten, te gebruiken en verbruiken (*usus*; art. 5:1 lid 2 BW), te beschadigen en te vernietigen (*abusus*), het recht om vrucht te trekken van de zaak (*fructus*; art. 5:1 lid 3 BW), de zaak te vervreemden en te bezwaren (art. 3:83 BW), en ook de exclusieve verantwoordelijkheid om de risico's van de zaak te dragen (*casum sentit dominus*). De eigenaar kan zich verweren tegen inbreuken en kan zijn eigendom opeisen van een ieder die het zonder recht houdt (art. 5:2 BW) en dus ook uit de failliete boedel van die persoon.¹⁵ Het eigendomsrecht is in privaatrechtelijk opzicht niet beperkt in tijd (geen tijdelijk toebehoren), niet beperkt in functie (geen doelgebonden eigendom); er kan geen goederenrechtelijke scheiding plaatsvinden van het eigendom en al deze rechten en bevoegdheden tenzij de wet daarvoor de mogelijkheid biedt door middel van vestiging van een beperkt recht. Ten slotte geldt dat de eigenaar geen goederenrechtelijke last kan treffen om voor al deze rechten en bevoegdheden aan een ander een periodieke betaling te hoeven betalen.

Beter dan eigendom wordt het dus niet. Deze topositie van de eigenaar geldt breder voor het toebehoren van goederen, dus voor het meest omvattende recht op goederen in algemene zin. Zoals bekend reserveren we het begrip eigendom voor de rechtsverhouding van personen tot zaken, dus tot de voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten (art. 3:2 BW). Voor de exclusieve aanspraak van een persoon op een vermogensrecht bestaat niet echt een goed woord. Zuiver logisch kunnen we niet spreken van eigendom van een octrooi of eigendom van een erfpachtrecht. We spreken meestal van 'rechthebbende zijn', 'toebehoren' of 'gerechtigdheid' als het gaat om het meest omvattende absolute recht op vermogensrechten en, algemener, goederen (art. 3:1, 3:6 BW).¹⁶

Hoewel in de terminologie van het BW dus niet gesproken kan worden van eigendom op vermogensrechten, wordt daar minder zwaar aan getild in het niet-juridische discours.¹⁷ Dus als iemand in een vergadering wordt aangewezen als probleemeigenaar, gaan we niet de wijsneus uithangen door erop te wijzen dat een probleem geen zaak is. Zo wordt het begrip eigendom ('property') wel gebruikt om *elke* exclusieve verhouding van een persoon

14 Een uitwerking daarvan zien we in art. 5:48 BW, dat de eigenaar van een erf de bevoegdheid geeft het erf af te sluiten.

15 Nader Reehuis c.s. 2019, p. 427 e.v. Zie over de discussie over het eigendomsbegrip bijv. Struycken 2007, p. 225 e.v. Struycken 2007, p. 227-228 wijst erop dat revindicatie en separatisme in elkaars verlengde liggen en aspecten zijn van het absolute karakter van het toebehoren.

16 Fesevur 1997, p. 14; Van der Steur 2003, p. 6. Vgl. Asser/Bartels & Van Mierlo 3-IV 2021/54.

17 Vgl. Heyman & Bartels 2021, p. 17-18. Zie over het gebruik van het begrip ook Asser/Bartels & Van Velten 5 2017/14.

tot een goed te omschrijven.¹⁸ Het begrip 'eigendom' in art. 1 Eerste Protocol bij het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) sluit bij die ruime definitie aan; het duidt in ieder geval op rechten op goederen in het algemeen,¹⁹ maar wordt ook wel uitgebreid naar waardes die in ons privaatrecht niet als goed worden gezien.²⁰

Heel belangrijk zijn deze definitiekwesties niet zolang men zich realiseert dat binnen de kaders van het Nederlandse privaatrecht eigendom van zaken altijd overdraagbaar is, maar dat dit voor veel vermogensrechten alleen geldt als er een expliciete wetsbepaling is die overdracht toestaat (zie art. 3:83 BW). Broeikasgasemissierechten zijn bijvoorbeeld vast geld waard maar ze zijn niet zonder meer overdraagbaar.²¹

De genoemde wezenskenmerken van het zijn van rechthebbende van een goed komen neer op het genieten van de volledige lusten en lasten van het goed. Dat betekent bijvoorbeeld ook dat waardewijzigingen van het goed bij de rechthebbende thuishoren: hij mag een stijging in marktwaarde genieten, zonder er iets voor te hoeven doen. Omgekeerd: gaat het goed teniet of daalt het in waarde vanwege de wetten van vraag en aanbod, dan is dat ook voor risico van de rechthebbende.

Om het toeval af te wenden of in te nemen, treft de rechthebbende maatregelen, zowel feitelijk als juridisch. De juridische vorm is meestal een overeenkomst met een element van verbintenisrechtelijke risico-overdracht. De eigenaar van een woning sluit een opstalverzekering om het toeval van blikseminslag te verleggen naar de verzekeraar tegen betaling van een premie. Bij vorderingsrechten speelt een risico van *oninbaarheid* van de vordering: als de debiteur insolvent blijkt te zijn op het moment dat moet worden betaald, heeft de crediteur op papier wel een vorderingsrecht maar de reële waarde is dan veel minder dan de nominale waarde van het vorderingsrecht. De overeenkomst van kredietverzekering is een manier om dat risico te verleggen.

Vatten we de belangrijkste kenmerken van toebehoren samen, dan kunnen we zeggen dat het meest omvattende recht dat men op een goed kan hebben, betekent:

- Het recht is niet beperkt in tijd (geen tijdelijk toebehoren).
- Het recht is niet beperkt in functie (geen doelgebonden toebehoren).
- Het recht omvat de exclusieve bevoegdheid om het object te gebruiken, de vruchten te genieten en de verantwoordelijkheid om de lasten te dragen.
- De rechthebbende kan vrijelijk disponeren over het recht.

18 Van Nispen 1956, p. 8 e.v. verliest dit m.i. uit het oog.

19 Asser/Bartels & Van Velten 5 2017/15; Barkhuysen c.s. 2003, p. 52 e.v.

20 Bijv. goodwill (EHRM 26 juni 1986, ECLI:NL:XX:1986:AC9450, NJ 1987/581, r.o. 41). Over goodwill → par. 3.6.4.

21 Vgl. art. 16.42 Wet milieubeheer.

- De rechthebbende hoeft voor al deze bevoegdheden niet te betalen aan een ander.
- Het belang bij het recht kan niet gescheiden worden van de bijbehorende rechtsvorderlijke acties zoals de opvorderingsactie (art. 3:304 BW).

2.2.2 *Numerus clausus – gesloten systeem*

Bij overeenkomsten geldt contractsvrijheid als een van de leidende beginselen: men kan de verbintenissenrechtelijke rechtsverhouding zo vormgeven als partijen goeddunkt, zo wordt wel gezegd. Het systeem van het verbintenissenrecht is in die opvatting een *open systeem*. Daarmee wil men het contrast met het goederenrecht benadrukken, waarvan wordt gezegd dat het een *gesloten systeem* is.²² De gedachte is dat in het goederenrecht niet partijautonomie maar *numerus clausus* centraal staat: de wet bepaalt wat als goederenrechtelijke figuur erkend wordt en wat niet (*numerus clausus*, *gesloten systeem*, *Typenzwang*), de wet bepaalt wat het wezen, de inhoud en de grenzen van het beperkte recht zijn en dus wat de bevoegdheden van betrokken rechthebbenden zijn (*Typenfixierung*).²³ Het goederenrecht is dus grotendeels dwingend recht, zo zegt men.²⁴ In hoofdlijnen klopt dat, maar de werkelijkheid is vaak genuanceerder.

In werkelijkheid is het stelsel van het verbintenissenrecht niet volledig open en dat van het goederenrecht niet volledig gesloten. Er zijn nuanceringsen, overgangsfijguren en grijstinten. Als leidmotief kan het dus wel behulpzaam zijn om het goederenrecht als gesloten systeem te zien, zolang men het motief maar niet verabsoluteert en steeds in twijfel trekt. Bij goederenrecht moet men namelijk ook rechtshandelingen uitleggen, moet men ook onderzoeken wat partijen hebben bedoeld, wat hun afspraken zijn en hoe ze daar uitvoering aan hebben gegeven. Bovendien is binnen de *numerus clausus* vaak zoveel ruimte voor zelfgekozen vormgeving dat ook in dat opzicht (binnen grenzen) sprake is van een open textuur.

Het goederenrechtelijk systeem is gebouwd op de fundamenteen van het eigendomsbegrip. De wet staat toe dat uit het *moederrecht* van de hoofdgerechtigde de in de wet genoemde *beperkte rechten* kunnen worden afgeleid. Art. 3:81 lid 1 BW bepaalt dat hij aan wie een zelfstandig en overdraagbaar recht toekomt, binnen de grenzen van dat recht de in de wet genoemde beperkte rechten kan vestigen. Daaruit volgt dat alleen de in de wet genoemde rechten gevestigd kunnen worden, alleen in de door de wet gestelde vorm, en dat daaruit alleen de bevoegdheden die uit de wet voortvloeien of die de wet

²² Asser/Bartels & Van Mierlo 3-IV 2021/33, 40.

²³ Struycken 2007, p. 359 e.v. Over *Typenzwang* en *Typenfixierung* nader Von Bar 2015, p. 82 e.v.

²⁴ Asser/Bartels & Van Mierlo 3-IV 2021/33.

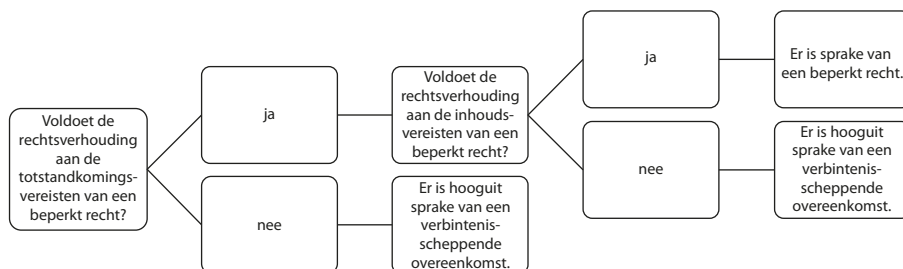
toestaat, kunnen voortkomen. De wet erkent als beperkt recht bepaalde *genotsrechten* (ook wel *gebruiksrechten* genoemd) en *zekerheidsrechten*:

Genotsrechten	Zekerheidsrechten
Vruchtgebruik (3:201 BW) Erfdienstbaarheid (art. 5:70 lid 1 BW) Erfpacht (art. 5:85 lid 1 BW) Opstalrecht (art. 5:101 lid 1 BW)	Pand en hypotheek (3:227 lid 1 BW)

Wat niet in deze lijst staat, wordt niet erkend als beperkt recht. Als een afspraak tussen twee partijen niet valt te kwalificeren als een van deze beperkte rechten, dan is het dus waarschijnlijk hooguit een verbintenisrechtelijke rechtsverhouding.

Het leidmotief van het open en gesloten systeem leidt tot praktische vragen als men een rechtsverhouding ziet waarvan men zich afvraagt of het een goederenrechtelijke rechtsfiguur is of niet. Voldoet de rechtsverhouding aan de totstandkomingsvereisten van een beperkt recht? Zo nee, dan is het hooguit een obligatoire overeenkomst. Zo ja, dan: voldoet de gemaakte afspraak aan de inhoudsvereisten van een beperkt recht? Zo nee, dan is het hooguit een obligatoire overeenkomst.

Figuur 5 Beperkte rechten

Bijvoorbeeld: A is eigenaar van een perceel grond met een grote visvijver. Hij geeft B voor de duur van tien jaar het recht om te vissen. Het recht wordt op schrift gesteld en partijen ondertekenen het geschrift. Is dit een verbintenis-scheppende overeenkomst tussen A en B of de vestiging door A van een beperkt recht ten gunste van B op een A toebehorend goed? Als verbintenis-scheppende overeenkomst is deze afspraak geldig en afdwingbaar, maar de afspraak voldoet niet aan de totstandkomings-eisen van enig beperkt recht en dus is geen sprake van een goederenrechtelijke rechtsfiguur. En wat als A en B hun afspraak door de notaris laten vastleggen in een notariële akte en deze akte in de openbare registers wordt ingeschreven ten laste van het perceel grond? Deze tweede vraag noopt tot nauwkeurige bestudering van de door de wet erkende beperkte rechten op onroerende zaken en de kernvereisten die de wet stelt voor de betreffende rechten.

Gesloten is het systeem ook waar het gaat om de wijzen van verkrijging van goederen. Een goed kan alleen worden verkregen op de manieren die de wet noemt. Het centrale wetsartikel is art. 3:80 BW (→ par. 7.1 e.v.).

2.2.3 Dispositievrijheid

Elk persoon heeft een vermogen en is *vrij* en *bekwaam* om door middel van rechtshandelingen goederen te verwerven en te vervreemden. Die vrijheid klinkt in moderne oren nogal voor de hand liggend, maar er zijn tijden geweest waarin ze helemaal niet zo voor de hand lag. Nog niet zo heel lang geleden waren getrouwde vrouwen onbekwaam om zelfstandig rechtshandelingen te verrichten en kwam de man het bestuur van haar goederen toe.²⁵ Tot slaaf gemaakte mensen en mensen die in feodale verhoudingen leefden, werden in veel opzichten beknot, ook in hun dispositievrijheid. In sommige maatschappijen werden en worden bepaalde goederen ‘buiten de handel’ gehouden, zodat ze in juridisch opzicht niet of slechts onder voorwaarden verhandeld kunnen worden.

In landen als Schotland werd bijvoorbeeld in vroeger eeuwen *entail* gebruikt, een feodale constructie waarbij land in eigendom werd gegeven door een *grantor* aan een *grantee*, onder de voorwaarde dat als deze zonder erfgenamen stierf het land in eigendom terugkeerde bij de grantor of zijn opvolgers. Had de *grantee* wel erfgenamen, dan ging het land op hen over. Het land was echter niet overdraagbaar of uitwinbaar door schuldeisers;²⁶ daarmee werd land door *entailment* niet alleen onverhandelbaar en immuun voor verhaalsacties, maar werden landeigenaren bovendien bevestigd in hun dominantie.²⁷ Iets soortgelijks als *entailment* werd geprobeerd door de nazi's in de jaren dertig. Zij voerden in het kader van hun landbouwpolitiek een wet in die boerenfamilies moest beschermen tegen versnippering van hun land en uitwinning door schuldeisers. De *Reichserbhofgesetz 1933* bepaalde dat boerenbedrijven van een bepaalde omvang als overerfbaar *Erbhof* te boek konden worden gesteld; het doel was dat de boerderij in de familie bleef (meestal via de lijn van de eerstgeboren zoon die alles erft, *primogenituur* heet dat). De *Erbhof* kon niet worden verhypothekeerd, vervreemd of uitgewonnen. Na de oorlog werd deze rechtsfiguur snel weer afgeschaft en werden de betreffende boerderijen weer ‘freies Grundeigentum’.²⁸

25 De Bruijn c.s. 2019, p. 1 e.v.

26 Schotland kende eeuwenlang een feodaal eigendomsstelsel (dat officieel pas eindigde op 28 november 2004; zie de *Abolition of Feudal Tenure etc (Scotland) Act 2000*) en vormen van *entailment*; het gevolg is dat tot de dag van vandaag landeigendom enorm geconcentreerd is; ongeveer de helft van alle private Schotse grond is in handen van ongeveer 400 eigenaren. Zie ‘Scots Labour leader Richard Leonard targets “feudal” landowners’, *The Times* 25 september 2018; ‘Dane of the Highlands is UK’s biggest landowner’, *The Times* 8 oktober 2018.

27 Vgl. over *entailment* als middel voor de bezittende klasse om macht te behouden Pistor 2019, p. 36-39.

28 Art. III (*Tenure/Rechtsnatur des Grundeigentums*) *Law no. 45/Gesetz nr. 45* van de *Allied Control Council/Alliierte Kontrollbehörde*. Bij deze wet werden ook andere beperkingen zoals fidei-commis van landbouwgrond afgeschaft.

Ons erfrecht kent als uitgangspunt de testeervrijheid: de vrijheid om een testament te maken en het vermogen aan wie dan ook na te laten. Het erfrecht kent wel belangrijke beperkingen aan deze dispositievrijheid, zoals het recht van de legitieme portie: een wettelijke minimumaanspraak van kort gezegd de kinderen van de erflater op een evenredig deel van de nalatenschap (art. 4:63 e.v. BW). Heeft de erfgenaam eenmaal verkregen, dan moet ook diens dispositievrijheid worden gewaarborgd. Vandaar dat de wet grenzen stelt aan het 'over het eigen graf heen regeren'. Een testamentaire bepaling die ertoe strekt de erfverkrijger te beperken in zijn mogelijkheden om te beschikken over een goed uit de nalatenschap, is nietig (art. 4:45 lid 2 BW). Wel kennen we het *fidei-commis* (de making over de hand; art. 4:56 BW). Dat is een erfrechtelijke figuur waarbij een erflater A (de insteller) bij testament zijn nalatenschap nalaat aan B (de bezwaarde) onder de bepaling dat op een bepaald tijdstip of onder een bepaalde voorwaarde het goed zal toevallen aan C (de verwachter). B wordt erfgenaam onder ontbindende, en C onder opschortende voorwaarde of tijdsbepaling. Zolang B rechthebbende is, wordt zijn positie gelijkgesteld met die van een rechthebbende van een goed bezwaard met vruchtgebruik ten gunste van C (art. 4:138 BW).²⁹

Regels die verhandelbaarheid van goederen beperken, behoeven een goede rechtvaardigingsgrond want in onze open markteconomie en samenleving is dispositievrijheid een belangrijk fundament voor welvaart door handel. De rechthebbende van een goed is vrij, autonoom en bekwaam om over dat goed te beschikken: om het te vervreemden of te bezwaren met een beperkt recht. Dit noemt men de *dispositievrijheid* en het wordt afgeleid uit ten minste twee andere beginselen, namelijk het beginsel dat het zijn van rechthebbende van een goed 'het meest omvattende recht' omvat dat men met betrekking tot dat goed kan hebben en het beginsel dat elk persoon bekwaam is om rechtshandelingen te verrichten (de handelingsbekwaamheid). Dispositievrijheid komt dus voort uit de status van goederen en de status van personen in onze maatschappij.

De handelingsbekwaamheid om rechtshandelingen te verrichten (art. 3:32 lid 1 BW) is bij natuurlijke personen in elk geval bereikt zodra de 18^e verjaardag gevierd kan worden (art. 1:233 BW); voor bepaalde rechtshandelingen is de grens op 16 jaar gesteld (art. 7:612 BW en art. 7:447 BW). De bekwaamheid van kinderen om zelfstandig rechtshandelingen te verrichten is overigens een flexibel systeem; zie art. 1:234 BW. Rechtshandelingen verricht door een handelingsonbekwame zijn aantastbaar; zie art. 3:32 lid 2 BW.

Bij rechtspersonen speelt niet zozeer de handelingsbekwaamheid een rol als wel de doelbegrenzing: wat als een vertegenwoordiger van de rechtspersoon (die zelf niet kan handelen en uiteindelijk altijd de vertegenwoordigingshandelingen van natuurlijke personen nodig heeft om de rechtspersoon te laten handelen) buiten de grenzen van het doel van de rechtspersoon handelt, *ultra vires* handelt? Als hoofdregel geldt dat de rechtshandeling aantastbaar

29 Vgl. Brinkman 2014, p. 70.

is (art. 2:7 BW), maar de drempel daarvoor is hoog: de rechtspersoon moet bewijzen dat het doel werd overschreden en dat de wederpartij dit zonder eigen onderzoek wist of moest weten.

De vrijheid om te disponeren maakt dat de rechthebbende volstrekt *beschikkingsbevoegd* is over zijn goed. Soms wordt de rechthebbende zijn bekwaamheid om rechtshandelingen te verrichten, ontnomen. Ook kan de bevoegdheid om te beschikken worden ontnomen, bijvoorbeeld bij faillietverklaring. In dat geval verliest de rechthebbende kort gezegd de bevoegdheid om zijn vermogen te beheren en erover te beschikken en wordt zijn vermogen te gelde gemaakt en verdeeld ten behoeve van de gezamenlijkheid van zijn crediteuren.

Als goederen zo schaars zijn dat de overheid de rechtvaardige verdeling ervan naar zich toetrekt, wordt in zekere zin ook inbreuk gemaakt op de dispositievrijheid. De rechtvaardiging daarvoor is gelegen buiten de persoon van de rechthebbende; de juridische vorm waarin dat gebeurt, verschilt. Soms wordt de rechtsfiguur van onteigening gebruikt, vaak ook contracteergeboden en -verboden en dwingendrechtelijke vormgeving van de contractsinhoud.

2.2.4 *Alle goederen zijn uitwinbaar voor de schulden van de rechthebbende*

De goederen van een persoon vormen zijn verhaalsvermogen dat uitwinbaar is voor zijn schulden (art. 3:276 BW). Net zo belangrijk is het spiegelbeeld hiervan: de goederen van *anderen* dan de debiteur zijn in beginsel niet uitwinbaar voor diens schulden. Uitwinbaarheid van goederen veronderstelt *materiële verhaalsbevoegdheid*, de bevoegdheid van een persoon om zich te verhalen op de goederen van een ander. Die verhaalsbevoegdheid verloopt in beginsel via de verbintenis: de crediteur kan de goederen van de debiteur uitwinnen voor diens schulden. In art. 3:276 BW liggen drie uitgangspunten besloten: (1) A is bevoegd zich te verhalen op de goederen van B als A de *crediteur* is van B; (2) goederen van *anderen* dan B zijn niet uitwinbaar voor de schuld van B aan A;³⁰ (3) als A crediteur is van B, dan is hij bevoegd om zijn vordering te verhalen *op elk goed* van zijn debiteur B.³¹ Er bestaan overigens tal van uitzonderingen op deze uitgangspunten. Naast het begrip ‘materiële verhaalsbevoegdheid’ is er ook een formeel aspect. Als men wil meedelen in de opbrengst van een goed, dan moet men zich in beginsel ‘melden’ in de procedure waarbinnen de verdeling van de opbrengst plaatsvindt. Dat kan dus

30 Men kan beide uitgangspunten ook anders formuleren: als A geen crediteur is van B, kan hij zich dus niet verhalen op enig goed van B.

31 Vgl. ook art. 435 lid 1 Rv.

bijvoorbeeld een verhaalsbeslag betreffen of een faillissement.³² Wie zich kort gezegd niet tijdig en volgens de formele regels ‘meldt’, is misschien materieel gerechtigd, maar krijgt toch niets. Zie over het vereiste van materiële verhaalsbevoegdheid nader → par. 26.1.

Bij het verdelen van de opbrengst van de uitwinning zijn alle schuldeisers in beginsel gelijk; alle crediteuren die mogen delen in de netto-opbrengst, worden gelijk (*paritair* of *concurrent*) behandeld zodat zij met inachtneming van de *omvang* van hun vorderingen ‘pondspondsgewijs’ een evenredig deel van de opbrengst krijgen,³³ ongeacht het moment waarop de vorderingen zijn ontstaan. Dit is op papier de hoofdregel die volgt uit art. 3:277 BW. Men spreekt in dit verband ook wel van de *pari passu*-regel of van de *paritas creditorum*. De crediteuren die op deze wijze gelijkelijk worden behandeld, worden wel aangeduid als crediteuren met ‘concurrente vorderingen’ (en dus: *concurrente crediteuren*).

De wet geeft in bepaalde gevallen aan bepaalde schuldeisers voorrang (preferentie) boven anderen. In art. 3:278 BW worden de gronden voor voorrang opgesomd: pand, hypotheek, voorrecht (*privilege*) en ‘andere in de wet aangegeven gronden’. De gronden voor voorrang maken dus onderdeel uit van een gesloten wettelijk stelsel.

2.2.5 *Droit de suite, zaaksgevolg, volgrecht*

Een goederenrechtelijk recht dat op een goed rust, blijft daar in beginsel op rusten ook als het goed in handen komt van een ander. Dat uitgangspunt noemt men wel zaaksgevolg, volgrecht, *droit de suite* of goederenrechtelijk gevolg. Ik gebruik de term *droit de suite*.³⁴

Het goederenrechtelijk recht is geen loutere afspraak tussen partijen. Dus als eigenaar A een recht van vruchtgebruik vestigt op de zaak ten behoeve van B, dan heeft B een recht van vruchtgebruik. Dat recht blijft op de zaak rusten, ook als A zijn zaak verkoopt en overdraagt aan C. De nieuwe eigenaar C zal in beginsel het vruchtgebruik van B moeten respecteren. Het recht van B heeft *droit de suite*. Doordat A zijn eigendom heeft bezwaard met het vruchtgebruik, is hij niet langer bevoegd om te beschikken over een onbezwaarde eigendom. Die heeft hij namelijk niet meer.

32 Een andere procedure waarin vereffening en verdeling plaatsvinden, en waarbij de hierna beschreven regels van rangorde relevantie kunnen hebben, is bijv. de vereffening van nalatenschappen (art. 4:202 e.v. BW; vgl. de regels voor de verdeling en vereffening van bijzondere gemeenschappen in art. 3:192 e.v. BW).

33 Men duidt de verhaalspraak van crediteuren in evenredigheid met de omvang van hun vordering ook wel aan met termen als ‘gelijkheidsbeginsel’ of ‘paritas creditorum’.

34 Nader Asser/Bartels & Van Mierlo 3-IV 2021/30; Reehuis c.s. 2019, p. 65-66.

Ook eigendom is een goederenrechtelijk recht dat de zaak volgt. Als A eigendom heeft van een zaak en deze wordt gestolen door B, dan blijft A eigenaar. Hij kan de zaak opeisen (revindiceren) van B.

Het *droit de suite* is niet letterlijk in het BW terug te vinden, het is onderdeel van de donkere materie die het goederenrechtelijke universum bijeenhoudt. Wat wel terug te vinden is, zijn de regels die een uitzondering vormen op de regel van *droit de suite*. Zo maakt de bescherming van derdenverkrijgers te goeder trouw als bedoeld in art. 3:86 BW een eind aan het *droit de suite* van een beperkt gerechtigde.

Dus als eigenaar A een recht van vruchtgebruik vestigt op de zaak ten behoeve van B, dan heeft B een recht van vruchtgebruik. Dat recht blijft op de zaak rusten, ook als A zijn zaak verkoopt en overdraagt aan C. De nieuwe eigenaar C zal in beginsel het vruchtgebruik van B moeten respecteren. Dat kan anders zijn als het gaat om een roerende zaak niet-registergoed. In dat geval kan C beschermd worden in zijn goede trouw: als hij bij verkrijging van de zaak niet wist en ook niet hoefde te vermoeden dat A niet volledig bevoegd was om te beschikken over de onbezwaarde eigendom, en hij verkreeg anders dan om niet reëel bezit van de zaak, dan zal bescherming van zijn goede trouw voorrang krijgen boven het *droit de suite* van B.³⁵ Zie art. 3:86 BW en daarover → par. 10.1 e.v.

Het *droit de suite* hangt sterk samen met het *nemo plus*-beginsel, waarover verderop meer.

2.2.6 Publiciteit, specialiteit, eenheid

Het *publiciteitsbeginsel*, ook wel het kenbaarheidsbeginsel, vergt dat goederenrechtelijke aanspraken voor de buitenwereld kenbaar worden gemaakt.³⁶ Als derden de rechtstoestand van een goed kunnen kennen, dan draagt dat bij aan de voorspelbaarheid en stabiliteit van het goederenrechtelijke systeem. Deze gedachte ligt ten grondslag aan onze openbare registers voor onroerende zaken en andere registergoederen: door deze te raadplegen kan een derde (als het goed is) achterhalen wie rechthebbende is en welke beperkte rechten er rusten op het goed. Die kennis is van belang als de derde overweegt het goed aan te kopen; hij weet dan wie zijn wederpartij moet zijn en welke

35 Ik gebruik het begrip 'reëel bezit' hier nog maar even met de losse pols. Ik heb namelijk aan de UvA mijn rechtendiploma behaald, en daar waarden de geesten van Scholten en Pitlo (die stierf in het jaar dat ik aan mijn rechtenstudie begon) nog rond; zij meenden dat 'reëel bezit' vereist was voor bescherming van de verkrijger. Zie met meer precisie over art. 3:86 BW hierna → par. 10.1 e.v.

36 Zie bijv. over publiciteit in het goederenrecht Kaptein 2016, p. 13 e.v.; Verheul & Verstijlen 2016, p. 77 e.v. Vgl. Verheye 2021, p. 15 e.v.

privaatrechtelijke beperkingen op het goed rusten.³⁷ Zoals met alle beginselen en uitgangspunten, is het publiciteitsbeginsel soms wel en soms niet ten grondslag gelegd aan het wettelijk stelsel.

Het publiciteitsbeginsel hangt samen met het vertrouwensbeginsel en de bescherming van goede trouw. In tal van wetsbepalingen ziet men er sporen van. Zie bijvoorbeeld art. 3:23 BW.

Het *specialiteitsbeginsel* (ook wel aangeduid als het specialisatie-, specificatie-, individualisatie- of uniciteitsbeginsel) vergt dat goederen geïndividualiseerd of voldoende bepaald moeten worden om er goederenrechtelijke aanspraken op te kunnen hebben.³⁸ Men kan geen eigenaar zijn van *alleen* naar de soort bepaalde zaken, wordt wel gezegd.³⁹ Ook dit beginsel staat in het teken van de rechtszekerheid.⁴⁰

Het specialiteitsbeginsel is in ons recht niet letterlijk in de wet te vinden maar is terug te voeren op rechtspraak, de parlementaire geschiedenis van het BW en de rechtsgeleerde literatuur. In de nieuwe regeling van het Belgische goederenrecht is het beginsel wel gecodificeerd: ‘Niettegenstaande enig andersluidend beding en behoudens indien de wet anders bepaalt, heeft een zakelijk recht een bepaald goed dan wel een bepaald geheel van goederen tot voorwerp.’ (art. 3.8 § 1 BBW).⁴¹

Het *eenheidsbeginsel* stelt dat een goederenrechtelijke aanspraak het goed in zijn geheel betreft; men noemt het ook wel zaakseenheid. De ratio hiervan is eenvoud, behoud van waarde en bescherming van derden.⁴² Een aantal rechtsfiguren staat in dit teken, zoals de natrekking (art. 3:3 BW) en bestanddeelvorming (art. 3:4 BW). Voor zover de wet niet anders bepaalt, is de eigenaar van een roerende zaak ook eigenaar van alle bestanddelen (art. 5:3 BW) en de eigenaar van een perceel grond ook van de nagetrokken gebouwen en werken (art. 5:20 BW). Ook dit beginsel dient de rechtszekerheid.

37 Zie ook hierna → par. 21.9.

38 Nader Van Hoof 2015, p. 268 e.v.

39 HR 10 februari 1978, ECLI:NL:HR:1978:AC1257, NJ 1979/338 (*Nieuwe Matex*). Een nadere aanduiding van de genuszaak kan dit euvel verhelpen.

40 Vgl. Verheul & Verstijlen 2016, p. 68 e.v.

41 Zie Baeck 2021, p. 35 e.v.

42 Vgl. Ploeger 1997, p. 30 e.v.; Van der Plank 2016a, p. 130 e.v.; Verheul & Verstijlen 2016, p. 73 e.v.

2.2.7 *Nemo plus en Prior tempore*

Chronologie is belangrijk in het goederenrecht; steeds is van belang te onderzoeken: op welk moment verkreeg wie welke aanspraak, verrichtte wie welke rechtshandelingen en trad welk rechtsfeit in? Als ik *vandaag* eigendom van een zaak overdraag aan een ander, ben ik niet langer eigenaar vanaf het moment dat aan alle vereisten van een geldige overdracht is voldaan. Dat betekent dat ik *morgen* niet bevoegd ben om te beschikken over die zaak, want de eigendom en daarmee de beschikkingsbevoegdheid zijn overgegaan op de nieuwe eigenaar. Hetzelfde principe geldt als ik vandaag als eigenaar van een zaak de eigendom bezwaar met een beperkt recht ten gunste van een ander. Dan ben ik nog steeds eigenaar, maar voortaan is mijn eigendom bezwaard met een beperkt recht. Dus als ik morgen me voordoe als eigenaar van een volledig onbezwaarde zaak en deze aldus probeer over te dragen aan een derde, dan probeer ik iets over te dragen dat ik niet heb. Het *droit de suite* van het beperkte recht zorgt er namelijk voor dat het beperkte recht op de eigendom blijft rusten, in wiens handen het ook mocht komen (behoudens uitzonderingen waar ik eerder op hintte). Niemand kan meer recht overdragen aan een ander dan hij zelf heeft, dat is letterlijk de vertaling van de maxime *Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*.⁴³ Men noemt dit wel het *nemo plus*-beginsel.

Het beginsel van *prior tempore, potior iure* (ook wel *droit de priorité* genoemd, *anterioriteitsbeginsel* of *prioriteitsbeginsel*) is ook verbonden met chronologie.⁴⁴ Deze maxime *prior tempore* betekent in ons recht dat een oudere goederenrechtelijke aanspraak voorgaat boven een jongere goederenrechtelijke aanspraak.⁴⁵ Men ziet dit beginsel bijvoorbeeld uitgedrukt in art. 3:21 lid 1 BW: de rangorde van inschrijvingen die op een zelfde registergoed betrekking hebben, wordt bepaald door de volgorde der tijdstippen van inschrijving, tenzij uit de wet een andere rangorde voortvloeit. Het beginsel geldt echter algemener voor alle goederen en niet alleen voor registergoederen. Als er twee of meer beperkte rechten op hetzelfde goed zijn gevestigd, is het vestigingsmoment (de anciënniteit dus) bepalend voor het geval er een botsing van rechten dreigt. Het beginsel komt bij uitstek tot recht in het geval een goed met meerdere zekerheidsrechten is bezwaard: het oudste zekerheidsrecht gaat voor het jongere zekerheidsrecht.

43 Ontleend aan Ulpianus (D.41.1.20) dus dan zal het wel waar zijn.

44 Ontleend aan de Romeinen (zie D. 50,17,54 (Ulpianus)), en misschien ook wel aan het canonieke recht, meer bepaald de *Liber Sextus* (1298) *De Regulis Juris* van Paus Bonifatius VIII (1235-1303; zie *Liber Sextus* V, 12, 79), dat het als motto gebruikte om te rechtvaardigen waarom Jerusalem op de routekaart stond voor kruistochten...

45 Asser/Bartels & Van Mierlo 3-IV 2021/31. Zie bijv. HR 9 april 2021, ECLI:NL:HR:2021:524, NJ 2021/214 (*rangwisseling pandrecht*), waar de Hoge Raad overweegt: 'Bij het bepalen van de rangorde van pandrechten geldt als uitgangspunt de prioriteitsregel, volgens welke het tijdstip van de vestiging beslissend is.'

Het *prior tempore*-beginsel speelt in beginsel *geen* rol bij de samenloop van crediteuren (de *concursum creditorum*): als A op 1 januari € 500 uitleent aan C en B op 2 januari € 1500 uitleent aan C, dan hebben A en B vorderingsrechten op C tot terugbetaling van het geleende geld. Het vorderingsrecht van A is ouder dan dat van B, maar dat leidt niet tot voorrang van A bij het verdelen van de opbrengst van het vermogen van C. Schuldeisers zijn gelijk, ongeacht het moment waarop hun vorderingen ontstaan. Komt het tot een *concursum* van de vorderingen van A en B bij het verdelen van de opbrengst van de laptop van C, die € 300 blijkt op te leveren, dan delen A en B gelijkelijk in de opbrengst, pondspondsgewijs. Dus A krijgt $500/2000 * 300 = € 75$ en B krijgt $1500/2000 * 300 = € 225$.

Als in onze casus echter sprake is van de vestiging van een pandrecht op de laptop, treedt het *prior tempore*-beginsel in werking. Stel dus dat C op 1 januari een pandrecht vestigt op de laptop ten behoeve van A (eerste pandhouder) tot zekerheid van terugbetaling van de € 500 die A aan C uitleende, en op 2 januari wederom een pandrecht vestigt op de laptop maar nu ten behoeve van B (tweede pandhouder) tot zekerheid van terugbetaling van de € 1500 die B aan C uitleende, dan liggen de kaarten anders. Het *prior tempore*-beginsel geeft de eerste in tijd het beste recht: A krijgt bij de verdeling van de laptop van C de € 300 toegewezen en C krijgt niets.

Zie nader over rangorde, ook in verband met zekerheidsrechten, uitgebreider hierna → hfdst. 27.